

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ПРОФОРІЄНТАЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ТЕХНОЛОГІЙ

У статті проаналізовано методологічну сутність поняття "педагогічні умови". Визначено та теоретично обґрунтовано педагогічні умови ефективного формування профорієнтаційної компетентності майбутніх учителів технологій загальноосвітніх шкіл. Зазначено роль застосування технологій контекстного навчання, які дозволяють сформувати цілісну структуру професійної діяльності майбутніх учителів технологій шляхом оптимального поєднання репродуктивних та активних методів навчання, відтворення соціального контексту майбутньої діяльності. Підкреслена необхідність використання потенціалу змісту педагогічних та профорієнтаційних дисциплін для формування позитивної мотивації до проведення профорієнтаційної роботи в загальноосвітній школі.

Ключові слова: педагогічні умови, профорієнтаційна компетентність, професійна орієнтація, учитель технологій, компетентнісний підхід, технології контекстного навчання.

Інтеграція України в світовий економічний простір та зростання конкурентної боротьби на ринку праці, актуалізували проблему ефективного формування, відтворення й використання її трудового потенціалу, зокрема – кваліфікованих робітників, як фактору забезпечення конкурентоздатності вітчизняної економіки.

Таким чином, надання якісної профорієнтаційної допомоги молоді особливо актуальна. Під час вибору професії важливо навчити молоду людину правильно враховувати свої інтереси та схильності, інтереси держави, потреби ринку праці у тих або інших фахівцях.

Вирішення зазначеної проблеми повинно здійснюватись за рахунок спільної роботи школи, сім'ї, суспільства, результатом якої є самостійне професійне самовизначення особистості. Тому вчитель технологій є інтегруючою ланкою між реалізацією вимог суспільства до трудових ресурсів та самою особистістю з врахуванням її здібностей та інтересів.

Отже, під час підготовки майбутніх учителів технологій до профорієнтаційної роботи у загальноосвітній школі необхідно спрямувати увагу на формування профорієнтаційної компетентності, що вимагає обґрунтування педагогічних умов. Таким чином, визначимо поняття "педагогічні умови".

Під "умовою" традиційно розуміють філософську категорію, яка виражає відношення предмету до явищ, що її оточують, без яких вона не зможе існувати. Окрім того, умови складають ті обставини, в яких явища виникають, існують та розвиваються [7].

С. Ожегов у своєму словнику надає таке визначення поняттю умова: "Це обставина, від якої що-небудь залежить; обставина, у якій відбувається що-небудь; дані, вимоги, з яких необхідно виходити" [3, с. 729].

А. Найн під педагогічними умовами розуміє сукупність об'єктивних можливостей, змісту, форм, методів, педагогічних прийомів та матеріально-просторового середовища, які спрямовані на вирішення поставлених в дослідженні завдань [2, с. 78].

Спираючись на означення, яке дав А. Найн, в процесі формування профорієнтаційної компетентності майбутніх учителів технологій необхідно врахувати такий комплекс педагогічних умов:

– застосування технологій контекстного навчання, які дозволяють сформувати цілісну структуру професійної діяльності майбутніх учителів технологій шляхом оптимального поєднання репродуктивних та активних методів навчання, відтворення соціального контексту майбутньої діяльності;

– використання потенціалу змісту педагогічних дисциплін для формування позитивної мотивації до проведення профорієнтаційної роботи в загальноосвітній школі, набуття спеціальних психолого-педагогічних, медико-соціальних та методологічних знань та досвіду пізнавальної діяльності, що необхідні для проведення профорієнтаційної роботи в умовах загальноосвітньої школи;

– спрямування змісту предмету "Профорієнтація та методика профорієнтації", який викладається в педагогічних вузах на спеціальностях "Технологічна освіта", на формування ключових компетентностей (мотиваційної, когнітивної, рефлексивної та операційно-діяльній) що входять до складу профорієнтаційної компетентності;

– забезпечення послідовності етапів формування профорієнтаційної компетентності майбутніх учителів технологій, розвиток та використання сформованих ключових компетентностей в практичній діяльності.

Визначені педагогічні умови формування профорієнтаційної компетентності майбутніх учителів технологій мають сенс тільки при реалізації їх у сукупності.

Згідно з першою педагогічною умовою, для ефективного здійснення процесу формування профорієнтаційної компетентності майбутніх учителів технологій у процесі професійної підготовки

передбачається застосування технологій контекстного навчання. Вони дозволяють створити цілісну структуру майбутньої професійної діяльності студента в період навчання шляхом оптимального поєднання репродуктивних та активних методів навчання, відтворення соціального контексту майбутньої діяльності.

Теоретичними джерелами теорії контекстного навчання виступають: поняття контексту як умови усвідомлення змістовного впливу майбутньої професійної діяльності студента на процес та результати його навчальної діяльності; діяльнісна теорія навчання, відома у вітчизняній психології; теоретичне узагальнення досвіду широкого використання форм та методів активного навчання.

У контекстному навчанні використовують три навчальні моделі, через які реалізується базові форми діяльності студентів (навчальна діяльність академічного типу, квазіпрофесійна та навчально-професійна діяльність) [4, с. 229].

Семіотична навчальна модель передбачає роботу з теоретичною інформацією та здійснення навчальної діяльності академічного типу (власне навчальну діяльність), в якій провідна роль належить академічній лекції, а характер навчальної діяльності студента переважно репродуктивний. Результатами даної діяльності в рамках моделі являються відтворення отриманої інформації та демонстрація засвоєних вмінь вирішення стандартних завдань (алгоритмів).

Імітаційна навчальна модель – це ситуація майбутньої професійної діяльності, яка спеціально моделюється та вимагає аналізу, прийняття рішень на основі теоретичної інформації. Передбачає квазіпрофесійну діяльність (ділові ігри та інші ігрові форми), характер діяльності – частково-дослідний, репродуктивно-творчий. Результатами діяльності студента є предметні дії, головна мета яких – практичне перетворення імітованих професійних ситуацій [1].

Соціальна навчальна модель – це проблемна ситуація або фрагмент професійної діяльності, яка аналізується та перетворюється у формах сумісної діяльності студентів; передбачає навчально-професійну діяльність (навчально-дослідна робота студентів), виробнича практика, дипломне проектування), яка носить переважно творчий характер діяльності. Результатом діяльності студентів виступає вчинок.

Окрім базових форм діяльності передбачається деяка кількість перехідних від однієї базової форми до іншої. В якості перехідних виступають всі інші форми: лабораторні та практичні заняття, імітаційне моделювання, аналіз конкретних ситуацій, програвання ролей, спецкурси, спецсемінари.

А. Вербицький особливо підкреслював значення колективної форми навчання, вважаючи, що вона відображає особливості професійного спілкування, в якому спеціалісти входять у контакт один з одним під час аналізу професійних ситуацій, підготовки та прийняття рішень, узгодження інтересів "робочих" ланок та своїх особистих. Виходячи з того, автор пропонує семінарські заняття будувати у формі колективної теоретичної роботи, що надає можливість кожному студенту бути рівноправним та активним учасником обговорення теоретичних позицій, запропонованих рішень, в оцінці їх правильності та обґрунтованості. Це розкриває інтелектуальні можливості студентів, знижує та усуває перешкоди спілкування, підвищує його продуктивність [1, с. 122].

Таким чином, доходимо висновку, що така форма навчання як навчання в малих групах досить ефективна при використанні її під час семінарських занять. При такій формі навчання кожний студент займає активну позицію – вчиться працювати з інформацією, чітко виражати свої думки під час доповіді, активно відстоювати свою точку зору, відповідати на питання, аргументовано заперечувати, відкидати хибну позицію, об'єктивно оцінювати роботу учасників. Отже, під час організації роботи в малих групах на практичних заняттях відбувається формування когнітивної та рефлексивної ключових компетентностей.

Важливими компонентами системи формування профорієнтаційної компетентності майбутніх учителів технологій являються методи навчання. В дидактиці їх класифікацій існує досить велика кількість. Одна з них, класифікація методів І. Лернера та М. Скаткіна за характером (ступінь самостійності та творчості) діяльності студентів, яка містить пояснювально-ілюстративний, репродуктивний, метод проблемного навчання, евристичний (частково-пошуковий), дослідницький [6, с. 296].

Для технології контекстного навчання характерно теоретичне узагальнення широкого досвіду використання методів навчання та оптимальне співвідношення репродуктивних та активних методів з переважним використанням останніх.

Репродуктивні методи передбачають сприйняття, запам'ятовування та відтворення інформації, вони дають можливість студентам засвоювати значний об'єм знань та відпрацьовувати вміння вирішення стандартних завдань за якомога коротший час. Зазначені методи використовуються в рамках семіотичної моделі на початкових етапах навчання.

Активними методами навчання необхідно вважати ті, які максимально підвищують рівень пізнавальної активності [5, с. 56]. Їх завдання полягає в створенні дидактичних та психологічних умов, які сприяють виявленню інтелектуальної, особистої та соціальної активності студентів. Серед активних методів навчання розрізняють неімітаційні (проблемні лекції, семінари, диспути, круглі столи та ін.) та імітаційні (тренінг, аналіз педагогічних ситуацій, ділові та рольові ігри та ін.). Перелічені методи здебільшого використовуються в рамках імітаційної та соціальної моделей контекстного навчання.

Основною одиницею змісту контекстного навчання є "проблемна ситуація", а звичні задачі та завдання виступають її елементами. За допомогою системи проблемних ситуацій та навчальних завдань будується послідовність профілюючих знань та вмінь професійної діяльності.

Згідно з другою педагогічною умовою, для ефективного здійснення процесу формування профорієнтаційної компетентності майбутніх учителів технологій, необхідне використання потенціалу змісту педагогічних дисциплін для утворення позитивної мотивації щодо проведення профорієнтаційної роботи на уроках технологій в загальноосвітній школі, набуття знань про особливості психолого-педагогічних, медико-соціальних та методологічних знань та досвіду пізнавальної діяльності.

Отже, для дотримання другої педагогічної умови було проаналізовано навчальні плани та програми дисциплін психолого-педагогічного циклу, які входять в педагогічний процес вищів у рамках державних стандартів вищої професійної освіти, з метою виявлення потенційної можливості впливу на формування профорієнтаційної компетентності майбутніх учителів технологій.

Виходячи з того, що профорієнтаційна компетентність майбутніх учителів технологій є частиною більш широкого поняття – професійної компетентності вчителя, її формування необхідно проводити на основі вже сформованих компонентів професійної компетентності майбутніх учителів технологій.

Проведений аналіз державних загальноосвітніх стандартів показав, що дисципліни трьох навчальних циклів (гуманітарної та соціально-економічної підготовки, математичної та природничо-наукової підготовки, професійної та практичної підготовки) так чи інакше сприяють формуванню професійної компетентності майбутніх учителів технологій. Важливу роль відіграють саме дисципліни професійної та практичної підготовки.

Таким чином, доходимо висновку, що для ефективного здійснення професійної діяльності під час проведення профорієнтаційної роботи одних знань, які отримані за назвами дисциплін, замало. Проаналізувавши освітні стандарти, дійшли висновку, що до причин, які заважають цілісному формуванню профорієнтаційної компетентності майбутніх учителів технологій належать: недостатня кількість годин, яка відводиться на вивчення спеціальних розділів професійної орієнтації та методики профорієнтаційної роботи під час вивчення дисциплін циклу професійної та практичної підготовки, що негативно відображається на мотивації студентів до формування профорієнтаційної компетентності, як такої, яка не має для них практичної значимості; використання у навчанні здебільшого репродуктивних методів; відсутність чіткого переліку ключових компетентностей, які необхідні для формування профорієнтаційної компетентності майбутніх учителів технологій.

Також, процес формування профорієнтаційної компетентності майбутніх учителів технологій будується у відповідності з логікою формування ключових змістовних та операційно-діяльнісних компетентностей. Тому з метою забезпечення більшої результативності було запропоновано три етапи:

- інформаційно-орієнтовний етап – формування мотиваційної та когнітивної ключових компетентностей;
- квазіпрофесійний етап – формування рефлексивної та операційно-діялісної ключових компетентностей;
- діялісний етап – розвиток та використання сформованих ключових компетентностей у практичній та дослідницькій діяльності студентів.

Перший етап формування профорієнтаційної компетентності – інформаційно-орієнтовний. Він охоплює четвертий рік підготовки майбутніх учителів технологій.

Специфіка зазначеного етапу визначається усвідомленням студентами важливості проведення профорієнтаційної роботи зі школярами, особливо на професії виробничої сфери, формування мотиваційно-ціннісного відношення до проблеми нестачі кваліфікованих кадрів саме у сфері матеріального виробництва, визнання, що проведення професійної орієнтації на уроках технологій є найбільш дієвим вирішенням проблеми в державному масштабі. Здобуття знань про основи профорієнтаційної роботи та досвіду її проведення як у вітчизняній так і закордонній практиці.

Відповідно, система підготовки студентів на даному етапі передбачає реалізацію наступних завдань: розвиток та посилення інтересу, ціннісного відношення до профорієнтаційної роботи на уроках технологій в загальноосвітніх школах; формування потреб у професійному вдосконаленні шляхом отримання необхідних знань та досвіду пізнавальної діяльності.

Другий етап формування профорієнтаційної компетентності майбутніх учителів технологій – квазіпрофесійний – буде проходити на п'ятому році навчання студентів. На даному етапі проходить орієнтація студентів на використання знань, які були отримані на попередньому етапі та набуття ключових операційно-діялісних компетентностей при моделюванні майбутньої професійної діяльності під час проведення профорієнтаційної роботи, а також розвиток здібностей конструктивного спілкування в процесі професійної діяльності та рефлексії власної пізнавальної та квазіпрофесійної діяльності.

Забезпечення дотримання третьої педагогічної умови, необхідної для ефективного процесу формування профорієнтаційної компетентності майбутніх учителів технологій, відбувається за допомогою спрямування дисципліни "Профорієнтація та методика профорієнтаційної роботи" на формування ключових компетентностей та реалізацію квазіпрофесійної діяльності, яка спрямована на засвоєння способів та досвіду виконання конкретних професійних дій під час проведення профорієнтаційної роботи.

Для виконання завдань квазіпрофесійного етапу програма курсу передбачає використання під час лекційних та лабораторних занять активних методів навчання: неімітаційних (проблемні лекції, семінари, дискусія, завдання дослідницького характеру), а також імітаційних (аналіз конкретних ситуацій та вирішення педагогічних завдань; ситуативно-рольові ігри, які передбачають створення ситуацій варіативно-професійної поведінки).

Третій етап – діяльнісний – передбачає розвиток та використання сформованих ключових компетентностей в практичній та дослідницькій діяльності студентів. Найбільший ефект на зазначеному етапі можливо досягнути під час педагогічної практики в умовах реального проведення профорієнтаційної роботи на уроках технологій. Але враховуючи теперішній стан профорієнтаційної роботи в загальноосвітніх школах, пропонуємо зробити відповідні акценти як в процесі проходження педагогічної практики, так і під час її захисту.

Реалізація завдань даного етапу передбачає використання практичних задач та завдань дослідницького характеру, які використовуються студентами в процесі педагогічної практики. Крім того, вагомий потенціал для вирішення завдань третього етапу має поза аудиторна робота (захист курсових та дипломних робіт, участь в науково-практичних конференціях та ін.).

Четвертою педагогічною умовою, яка сприяє ефективному процесу формування профорієнтаційної компетентності майбутніх учителів технологій являється забезпечення послідовності етапів формування профорієнтаційної компетентності, розвиток та застосування сформованих ключових компетентностей в практичній та дослідницькій діяльності студентів. Дотримання четвертої педагогічної умови можливо забезпечити за допомогою державного стандарту освіти та правильно побудованого навчального плану занять фахівців за напрямком підготовки "Технологічна освіта".

Планування етапів формування профорієнтаційної компетентності майбутніх учителів технологій необхідно розпочати з когнітивної та мотиваційної компетентностей, що і відбувається під час навчання студентів на перших трьох курсах. Далі, в процесі підготовки майбутніх фахівців на четвертому курсі, відбувається подальший розвиток когнітивної, мотиваційної, рефлексивної та операційно-діяльнісної компетентностей. На п'ятому курсі проходить удосконалення рефлексивної та операційно-діяльнісної компетентності за рахунок проходження педагогічної практики та використання вже сформованих компетентностей в практичній діяльності.

Отже, проаналізувавши вище зазначене, доходимо висновку, що мета вищої освіти полягає у формуванні обдарованої, розвиненої та компетентної особистості, яка буде конкурентноспроможна на ринку праці. Тому, для забезпечення відповідної підготовки майбутнього вчителя технологій необхідно сформувати в нього профорієнтаційну компетентність. Дотримання педагогічних умов та спрямування всього освітнього процесу на поетапне формування ключових компетентностей майбутніх учителів технологій і забезпечить в свою чергу формування профорієнтаційної компетентності.

Використані джерела

1. Вербицкий А. А. Активное обучение в высшей школе: контекстный подход : Методическое пособие / А. А. Вербицкий. – М. : Высшая школа, 1991. – 207 с.
2. Найн А. Я Педагогические инновации и научный эксперимент / А. Я. Найн // Методология педагогики. – М., 1997. – Ч.1. – Вып. 4. – С. 78–86.
3. Ожегов С. И. Словарь русского языка / С.И. Ожегов / Под ред. Н. Ю. Шведовой. – М.: Рус. яз., 1990. – 921 с.
4. Пометун О. Запровадження компетентнісного підходу – перспективний напрямок розвитку сучасної освіти [Електронний ресурс] / О. Пометун // Вісник. – 2004. – № 22. – Режим доступу до журн. : <http://www.Visnyk@iatp.org.ua>.
5. Професійна орієнтація: теорія і практика: науково-методичний посібник [для педагогічних працівників] / За ред. О.В. Мельника. – Івано-Франківськ: "Тіповіт", 2011. – Вип. № 2. – 279 с.
6. Слостенин В. А. Педагогика : учеб. пособие для студ. пед. учеб. заведений / В. А. Слостенин, И. Ф. Исаев, А. И. Мищенко, Е. Н. Шиянов. – [3-е изд.]. – М. : Школа-Пресс, 2000. – 512 с.
7. Философский энциклопедический словарь / [под ред. С. С. Аверинцева и др.]. – 2-е изд. – М. : Сов. энциклопедия, 1989. – 815 с.

Podkovko C., Zhuravel V.

EDUCATIONAL CONDITIONS FOR EFFECTIVE FORMATION OF VOCATIONAL GUIDANCE COMPETENCE OF TECHNOLOGY TEACHERS TO BE

The article analyzes methodological essence of "educational conditions" concept. Educational conditions for effective formation of vocational guidance of technology teachers to be in comprehensive school are defined and given theoretical proof. Indicated that vocational competence of future teachers of technology is part of a wider concept – the professional competence of teachers, its formation should be carried out on the basis of already existing components of professional competence of future teachers of technology. There is also indicated meaning of usage of contextual education technologies that allow to form integral structure of professional activity of technology teachers to be by optimal joining of reproductive and active teaching methods, reproducing social context of future activity. Necessity of usage of educational and vocational guidance disciplines potential for positive motivation formation to implementation of vocational guidance work in comprehensive school is accentuated.

Key words: *educational conditions, vocational guidance competence, vocational guidance, technology teacher, competence approach, contextual education technologies.*

Стаття надійшла до редакції 27.01.2015